QISHLOQ HUDUDLARIDA XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA'MINLASH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH MEXANIZMLARI

Axmedova Zubayda Anvar qizi
Sirdaryo viloyati Sardoba tumani hokimining o'rinbosari, tuman oila va xotin-qizlar bo'limi boshlig'i
E-mail: Orolovrustam3@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada O'zbekistonda 2021–2026-yillarda kambag'allik va ishsizlik darajasining o'zgarish dinamikasi hamda xotin-qizlar bandligining oilaviy kambag'allikni qisqartirishdagi o'rni tahlil qilingan. Rasmiy statistika, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va normativ-huquqiy hujjatlar asosida qishloq hududlarida ayollar bandligiga to'sqinlik qiluvchi omillar — bola parvarishi yuki, kasbiy ko'nikmalar yetishmasligi, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi, ijtimoiy stereotiplar va mehnat migratsiyasining oilaga ta'siri aniqlangan. Tadqiqot natijasida tuman miqyosida xotin-qizlar bandligini ta'minlashning "mahallabay ehtiyoj xaritasi — o'qitish — moliyalashtirish — bozorga ulash — monitoring" bosqichlaridan iborat yaxlit modeli taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *kambag'allik, xotin-qizlar bandligi, "Ayollar daftari", oilaviy tadbirkorlik, mahallabay ishlash, mehnat migratsiyasi, qishloq hududlari.*

Аннотация. *В статье анализируется динамика уровня бедности и безработицы в Узбекистане в 2021–2026 годах, а также роль занятости женщин в сокращении бедности семей. На основе официальной статистики, докладов международных организаций и нормативно-правовых актов выявлены факторы, препятствующие занятости женщин в сельской местности: нагрузка по уходу за детьми, нехватка профессиональных навыков, ограниченный доступ к финансовым ресурсам, социальные стереотипы и влияние трудовой миграции на семью. По результатам исследования предложена целостная модель обеспечения занятости женщин на районном уровне, включающая этапы «карта потребностей по махаллям — обучение — финансирование — выход на рынок — мониторинг».*

Ключевые слова: *бедность, занятость женщин, «Женская тетрадь», семейное предпринимательство, работа по махаллям, трудовая миграция, сельская местность.*

Abstract. *The article analyses the dynamics of poverty and unemployment in Uzbekistan in 2021–2026 and the role of women's employment in reducing household poverty. Drawing on official statistics, reports of international organisations and legal acts, it identifies the main barriers to women's employment in rural areas: the burden of childcare, insufficient vocational skills, limited access to finance, social stereotypes and the effects of labour migration on families. As a result, an integrated district-level model of women's employment is proposed, consisting of the stages "mahalla-level needs map — training — financing — market linkage — monitoring".*

Keywords: *poverty, women's employment, "Women's Notebook", family entrepreneurship, mahalla-based approach, labour migration, rural areas.*

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17,0 foizdan 2025-yilda 5,8 foizgacha pasaygan, shu davrda 3,7 million kishi kambag‘allikdan chiqqan [3; 6]. 2026-yilning to‘qqiz oyi yakunlariga ko‘ra esa bu ko‘rsatkich 3,6 foizni tashkil etdi [4]. Jahon banki baholashicha, bandlikning kengayishi va ish haqining oshishi kambag‘allik darajasining 9 foiz punktga pasayishini ta’minlagan, ijtimoiy himoya tizimi esa yana 2,0 foiz punktlik qisqarishga hissa qo‘shgan [3]. Demak, barqaror daromadli bandlik kambag‘allikdan chiqishning asosiy omili bo‘lib qolmoqda.

Shu bilan birga, mehnat bozoridagi gender tafovut hali to‘liq bartaraf etilmagan. 2025-yilda jami bandlar tarkibida xotin-qizlar ulushi 43,1 foizni tashkil etgan [9]. Yevropa ta’lim jamg‘armasi (ETF) tahliliga ko‘ra, ayollarning iqtisodiy faollik darajasi 2020-yildagi 39,1 foizdan 2025-yilda 41,2 foizga oshgan, ayollar o‘rtasidagi ishsizlik esa 7,7 foizdan 6,6 foizgacha kamaygan, biroq u umumiy ishsizlik darajasidan yuqoriligicha qolmoqda [8]. Iqtisodiy nofaol aholining qariyb 44 foizini (2,2 million kishi) ikki yoshgacha bola parvarishida yoki tug‘ish ta’tilida bo‘lgan ayollar tashkil etadi [10]. Kambag‘allik darajasi ham qishloq joylarda (6,4 foiz) shaharlarga (5,2 foiz) nisbatan yuqori [16]. Bu esa qishloq hududlarida aynan xotin-qizlar bandligi masalasi kambag‘allikni qisqartirishning "zaxira resursi" ekanini ko‘rsatadi.

Sardoba tumani singari agrar yo‘nalishdagi tumanlarda oilalarning asosiy daromad manbalari qishloq xo‘jaligi, tomorqa va mehnat migratsiyasi bilan bog‘liq. Bunday sharoitda xotin-qizlarning barqaror daromadli mehnatga jalb etilishi oila farovonligini oshirishning eng samarali yo‘llaridan biridir. Tadqiqotning maqsadi — qishloq hududlarida xotin-qizlar bandligiga to‘sqinlik qiluvchi omillarni aniqlash va

ularni bartaraf etishga qaratilgan tuman darajasidagi amaliy mexanizmni asoslashdan iborat.

Asosiy qism

Tadqiqotda Statistika agentligi, Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma’lumotlari, Jahon banki va ETF hisobotlari, shuningdek, xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlashga oid normativ-huquqiy hujjatlar qiyosiy, tizimli va statistik tahlil usullari asosida o‘rganildi. Nazariy asos sifatida A.Senning “imkoniyatlar yondashuvi” olindi: unga ko‘ra kambag‘allik faqat daromad yetishmasligi emas, balki insonning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish imkoniyatlarining cheklanganligidir [12]. E.Duflo ayollar imkoniyatlarining kengayishi va iqtisodiy rivojlanish o‘zaro bog‘liq ekanini, biroq bu bog‘liqlik o‘z-o‘zidan emas, maqsadli siyosat orqali kuchayishini ko‘rsatgan [14]. N.Kabeer esa ayollarning iqtisodiy mustaqilligini baholashda daromad bilan birga ularning oilaviy qarorlar qabul qilishdagi ishtirokini ham hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi [13].

Mamlakatda xotin-qizlarni ijtimoiy-iqtisodiy qo‘llab-quvvatlashning mahalla darajasigacha yetib boradigan vertikal tizimi shakllantirilgan. Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 31-martdagi 145-son qarori bilan “Ayollar daftari”ni yuritish tartibi to‘g‘risidagi nizom tasdiqlanib, unga 30 yoshdan oshgan ijtimoiy himoyaga muhtoj ishsiz, tadbirkorlik qilish istagidagi ehtiyojmand, boquvchisi bo‘lmagan hamda uy-joyga muhtoj xotin-qizlar kiritilishi belgilandi [1]. “Ayollar daftari”ga kiritilgan va tadbirkorlik bilan shug‘ullanish istagidagi xotin-qizlarga “mahalla yettiligi”ning kollegial qarori asosida 33 million so‘mgacha imtiyozli kreditlar ajratilmoqda [11]. Prezidentning 2025-yil 14-martdagi PQ-103-son qarori bilan esa o‘z biznesini tashkil etmoqchi bo‘lgan xotin-qizlarda tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish va kooperatsiya asosida faoliyat yuritishga ko‘maklashish vazifalari belgilandi [2]. Ushbu chora-tadbirlarning tuman darajasidagi ijrosini hokim o‘rinbosari — oila va xotin-qizlar bo‘limi boshlig‘i, mahalla xotin-qizlar faollari va hokim yordamchilari muvofiqlashtiradi.

Respublika miqyosidagi asosiy ko‘rsatkichlar dinamikasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. O‘zbekistonda kambag‘allik va ishsizlik darajasi dinamikasi, foizda

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Kambag‘allik darajasi	17,0	14,1	11,0	8,9	5,8
Ishsizlik darajasi	9,6	8,9	6,8	5,5	4,9*

*Manba: [5; 6; 16; 17] ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan. * 2025-yil III chorak yakuni.*

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, besh yil ichida kambag‘allik darajasi qariyb uch barobar kamaygan. Aholi daromadlari tarkibida ish haqining ulushi 2024-yilda 42,6

foizga, tadbirkorlikdan olinadigan daromadlar ulushi 22,9 foizga yetgan bo‘lsa, xorijdan pul o‘tkazmalari ulushi 3,1 foizdan 2,0 foizga tushgan [5]. Bu esa oilalar farovonligining tobora ko‘proq mahalliy bandlik va tadbirkorlikka tayanayotganini, demak, hududda ish o‘rinlari yaratish ahamiyati ortib borayotganini anglatadi.

Natijalar va muhokama

O‘tkazilgan tahlil qishloq hududlarida xotin-qizlar bandligiga ta’sir qiluvchi oltita asosiy to‘siqni ajratish imkonini berdi. Ular va ularni bartaraf etish yo‘nalishlari 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval. Qishloq hududlarida xotin-qizlar bandligiga to‘sqinlik qiluvchi omillar va yechimlar

To‘siq	**Oqibati**	**Taklif etilayotgan yechim**
Bola parvarishi va uy yumushlari yuki	Yosh bolali ayollarning mehnat bozoridan uzoq muddat chiqib qolishi	Mahallalarda oilaviy va qisqa muddatli bolalar parvarishi guruhlari; uyda ishlash (kasanachilik) imkoniyatlari
Kasbiy ko‘nikmalar yetishmasligi	Past malakali, mavsumiy va norasmiy ishlarga bog‘lanib qolish	Hudud bozoriga mos qisqa muddatli kasbga o‘qitish, raqamli ko‘nikmalar kurslari
Moliyaviy resurslar va savodxonlik cheklanganligi	Biznes g‘oyaning amalga oshmasligi yoki kredit qarzdorligi	Subsidiya → mikroqarz → imtiyozli kredit ketma-ketligi, majburiy moliyaviy savodxonlik treningi
Ijtimoiy stereotiplar, oilaviy qo‘llab-quvvatlash yetishmasligi	Ayolning ishlash istagi oila qarshiligiga duch kelishi	Muvaffaqiyatli ayol tadbirkorlar tajribasini targ‘ib qilish, oila a’zolari bilan suhbatlar
Erning mehnat migratsiyasi	Ayolning oila boshlig‘i vazifasini yolg‘iz bajarishi, daromadning beqarorligi	Migrant oilalari ayollarini “Ayollar daftari” orqali ustuvor qamrab olish
Infratuzilma va bozorga chiqish qiyinligi	Ishlab chiqarilgan mahsulotni sotish imkoniyatining yo‘qligi	Kooperatsiya, tuman yarmarkalari, yirik korxonalar bilan shartnoma, onlayn savdo

Manba: muallif ishlanmasi.

Birinchi to‘siq — bola parvarishi yuki — eng keng tarqalgan omil hisoblanadi. Xalqaro mehnat tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, haq to‘lanmaydigan parvarish mehnatining asosiy qismi ayollar zimmasiga tushadi va bu ularning mehnat bozoridagi ishtirokini cheklovchi asosiy omillardan biridir [15]. Mahallalarda oilaviy bolalar parvarishi guruhlarini tashkil etish ikki tomonlama samara beradi: bir tomondan yosh onalar ishlash imkoniyatiga ega bo‘ladi, ikkinchi tomondan esa bunday guruhlarning o‘zida tarbiyachi sifatida xotin-qizlar uchun yangi ish o‘rinlari yaratiladi.

Moliyaviy omil bo‘yicha Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti respublikaning barcha hududlarida 2 398 nafar xotin-qiz ishtirokida o‘tkazgan so‘rovnomada ishtirokchilarning 51,7 foizi o‘z biznesini ochish istagini bildirgan. Tadqiqot ayollarning tadbirkorlik imkoniyatlariga moliyaviy resurslardan foydalanish, oilaviy qo‘llab-quvvatlash, moliyaviy savodxonlik, kasbiy ko‘nikmalar hamda trening va mentorlik dasturlarida ishtirok etish kabi omillar ta’sir ko‘rsatishini aniqlagan [9]. Bundan kelib chiqadiki, faqat kredit ajratishning o‘zi yetarli emas: o‘qitish va mentorliksiz berilgan kredit biznes muvaffaqiyatsiz bo‘lgan taqdirda oilaning qarz yukini oshirib, kambag‘allikni chuqurlashtirishi mumkin.

Mehnat migratsiyasi omili ham e’tiborga loyiq. 2025-yilning birinchi yarmida 1,8 million kishi, ya’ni bandlarning 12 foizi xorijda ishlagan [10]. Erning uzoq muddat xorijda bo‘lishi ayolni oilaning amaldagi boshlig‘iga aylantiradi, biroq uning mahalliy daromad manbai bo‘lmasa, oila pul o‘tkazmalariga to‘liq qaram bo‘lib qoladi. Shu bois migrant oilalaridagi xotin-qizlarni bandlik dasturlariga ustuvor jalb etish maqsadga muvofiq.

Yuqoridagi tahlil asosida tuman miqyosida xotin-qizlar bandligini ta’minlashning besh bosqichli modeli taklif etiladi:

1-bosqich. Mahallabay ehtiyoj xaritasi. Har bir mahallada xotin-qizlarning ma’lumoti, kasbiy ko‘nikmasi, qiziqishlari, oilaviy sharoiti (yosh bolalar soni, erining migratsiyadaligi) va daromad holati bo‘yicha yagona raqamli ro‘yxat yuritiladi hamda “Ayollar daftari” ma’lumotlari bilan bog‘lanadi.

2-bosqich. Bozorga mos o‘qitish. Tumandagi korxonalar va xizmat ko‘rsatish sohasining talabidan kelib chiqib, tikuvchilik, qandolatchilik, issiqxona xo‘jaligi, parrandachilik, go‘zallik xizmatlari, raqamli ko‘nikmalar va onlayn savdo yo‘nalishlarida qisqa muddatli kurslar tashkil etiladi.

3-bosqich. Bosqichma-bosqich moliyalashtirish. Kursni tamomlagan xotin-qizlarga avval asbob-uskuna uchun subsidiya, so‘ng mikroqarz, faoliyat barqarorlashgach esa imtiyozli kredit ajratiladi. Har bir loyihaga tajribali tadbirkor ayol mentor sifatida biriktiriladi.

4-bosqich. Bozorga ulash. Kichik ishlab chiqaruvchilar kooperativlarga birlashtiriladi, kasanachilik asosida yirik korxonalar bilan shartnomalar tuziladi, tuman yarmarkalari va onlayn savdo maydonchalari orqali mahsulot sotish kanallari yaratiladi.

5-bosqich. Natijaga yo‘naltirilgan monitoring. Samaradorlik “yaratilgan ish o‘rinlari soni” bilan emas, balki 6 va 12 oydan keyin oila daromadining o‘zgarishi bilan baholanadi. Mezon sifatida oila a’zosi boshiga to‘g‘ri keladigan daromadning minimal iste’mol xarajatlari qiymatidan (2026-yil uchun oyiga kishi boshiga 715 ming so‘m [18]) yuqori bo‘lishi olinadi. N.Kabeer yondashuviga muvofiq,

monitoringga ayolning oilaviy qarorlar qabul qilishdagi ishtiroki ko‘rsatkichi ham kiritiladi [13].

Taklif etilayotgan modelning afzalligi shundaki, u mavjud davlat dasturlari — “Ayollar daftari”, imtiyozli kreditlar, kasbga o‘qitish tizimini alohida-alohida emas, balki bitta ketma-ket “yo‘l xaritasi” sifatida birlashtiradi. Bu esa resurslarning tarqoq sarflanishini kamaytiradi va har bir xotin-qiz uchun manzilli yechim topish imkonini beradi.

Xulosa

Birinchidan, O‘zbekistonda kambag‘allik darajasining keskin pasayishi asosan bandlik va daromadlarning o‘sishi hisobiga ta’minlangan, biroq qishloq hududlarida va xotin-qizlar o‘rtasida qo‘shimcha salohiyat saqlanib qolmoqda.

Ikkinchidan, qishloq ayollari bandligiga bola parvarishi yuki, kasbiy ko‘nikmalar va moliyaviy savodxonlik yetishmasligi, ijtimoiy stereotiplar, mehnat migratsiyasi va bozorga chiqish qiyinligi asosiy to‘siq bo‘lmoqda. Bu to‘siqlar bir-biri bilan bog‘liq bo‘lgani uchun ularni yakka choralar bilan emas, kompleks yondashuv orqali bartaraf etish lozim.

Uchinchidan, tuman darajasida “ehtiyoj xaritasi — o‘qitish — moliyalashtirish — bozorga ulash — monitoring” modelini joriy etish, mahallalarda bolalar parvarishi guruhlarini tashkil etish va samaradorlikni oila daromadining o‘zgarishi bo‘yicha baholash xotin-qizlar bandligini barqaror oshirish va oilaviy kambag‘allikni qisqartirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 31-martdagi 145-son «“Ayollar daftari”ni yuritish orqali xotin-qizlar muammolarini tizimli ravishda hal etish va ularni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi qarori // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: https://lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-martdagi PQ-103-son «Oila va xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — URL: https://lex.uz.

3. Jahon banki. O‘zbekistonda kambag‘allik va tenglikni baholash: farovonlikka erishish va barcha uchun imkoniyatlarni kengaytirish sari. — Toshkent, 2026. — URL: https://gov.uz/oz/bv/news/view/222944

4. Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. Vazirlik faoliyatining 9 oylik natijalari yuzasidan matbuot anjumani. — 28.10.2026. — URL: https://gov.uz/oz/bv/news/view/239517

5. Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. 2024-yil yakuniga ko‘ra kambag‘allik darajasi 11 foizdan 8,9 foizga kamaydi. — 02.02.2025. — URL: https://gov.uz/oz/bv/news/view/34849

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Kambag‘allik darajasi (indikator 2.03.01.0042). — URL: https://siat.stat.uz/data/3495

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O‘zbekistonda xotin-qizlar va erkaklar: fakt va raqamlar: statistik to‘plam. — Toshkent, 2024. — 89 b.

8. European Training Foundation. Country analysis of active labour market policies: Uzbekistan. — Turin : ETF, 2026. — URL: https://www.etf.europa.eu

9. Ayollar tadbirkor bo‘lishni istaydi, ularga nima to‘sqinlik qilyapti? // O‘zbekiston milliy axborot agentligi (UzA). — URL: https://uza.uz/ar/posts/ayollar-tadbirkor-bolishni-istaydi-ularga-nima-tosqinlik-qilyapti_926423

10. 1,8 million nafar O‘zbekiston fuqarosi xorijda ishlamoqda // Anhor.uz. — 2025. — URL: https://anhor.uz/uzl/news/ishsizlik-darajasi/ (murojaat sanasi: 16.11.2026).

11. “Ayollar daftari” ro‘yxatiga kiritilgan xotin-qizlarning bandligini ta’minlash // O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali. — URL: https://gov.uz/oz/advice/64/document/2681

12. Sen A. Development as Freedom. — Oxford : Oxford University Press, 1999. — 366 p.

13. Kabeer N. Gender equality and women’s empowerment: a critical analysis of the third Millennium Development Goal // Gender & Development. — 2005. — Vol. 13, № 1. — P. 13–24.

14. Duflo E. Women Empowerment and Economic Development // Journal of Economic Literature. — 2012. — Vol. 50, № 4. — P. 1051–1079.

15. International Labour Organization. Care work and care jobs for the future of decent work. — Geneva : ILO, 2018.

16. O‘zbekistonda 2025-yil yakunida kambag‘allik darajasi qisqardi // Spot.uz. — 31.12.2025. — URL: https://www.spot.uz/oz/2025/12/31/poverty-rate/

17. O‘zbekistonda ishsizlik darajasi 5% dan pasaydi // Spot.uz. — 13.11.2025. — URL: https://www.spot.uz/oz/2025/11/13/unemployment/ (murojaat sanasi: 16.11.2026).

18. O‘zbekistonda minimal iste’mol xarajatlari qiymati oshirildi // Spot.uz. — 05.03.2026. — URL: https://www.spot.uz/oz/2026/03/05/minimal-consumption-costs/